

Напряв 6. Спадкове право

ПЕРЕХІД ПРАВ ТА ОBOB'ЯЗКІВ ЗА ДОГОВОРОМ МАЙНОВОГО СТРАХУВАННЯ У РАЗІ СМЕРТІ СТРАХУВАЛЬНИКА: ПРОБЛЕМНИЙ АСПЕКТ

Кучма О.Л.

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри трудового права та права соціального забезпечення
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м.Київ, Україна*

Відповідно до ч.1 ст.22 Закону України «Про страхування» [1] та ч.1 ст.994 Цивільного кодексу України [2] (далі – ЦКУ) у разі смерті страхувальника - фізичної особи, який уклав договір майнового страхування, права і обов'язки страхувальника переходять до осіб, які одержали це майно в спадщину. Страховик або будь-хто із спадкоємців має право ініціювати переукладення договору страхування.

На практиці виникає проблема у визначенні часу, протягом якого здійснюється перехід прав та обов'язків від померлого страхувальника до його спадкоємців, адже договір страхування продовжує діяти кожен день, а законодавством встановлено шестимісячний строк для прийняття спадщини і до закінчення цього строку достеменно не відомо, яка кількість спадкоємців на об'єкт договору страхування. Якщо протягом дії договору після смерті страхувальника настає подія, яка має ознаки страхового випадку, то відповідно до умов договору у страхувальника є коло обов'язків, невиконання яких унеможливить в подальшому отримати страхову виплату (повідомити про подію, надати на огляд майно, надати документи, визначені договором тощо). Якщо є один спадкоємець, який, наприклад, проживає у застрахованому будинку, то він, ймовірно і буде замість страхувальника виконувати визначені

договором дії, а якщо спадкоємців декілька і у них немає згоди на вчинення дій, або спадкоємці за законом вчинили всі необхідні, на їхню думку, дії, а наприкінці шостого місяці для прийняття спадщини виявляється, що на застрахований будинок є заповіт на третю особу, яка не вчиняла жодних дій і мотивує це тим, що поки не отримала свідоцтво на право на спадщину на будинок, і не повинна була вживати жодних дій.

Також виникає питання щодо вищезгаданої норми законодавця - будь-хто із спадкоємців має право ініціювати переукладення договору страхування.

Якщо один спадкоємець має намір припинити дію договору страхування а інший має бажання продовжити його дію, яке рішення має прийняти страховик? До того ж, якщо страхувальник помер за півроку до закінчення дії договору, то чи можуть спадкоємці негайно припинити дію договору? Адже якщо чекати півроку, поки спадкоємці отримають свідоцтва про право на спадщину застрахованого майна, то договір закінчить свою дію і не буде що розривати.

Самим простим варіантом в даній ситуації видається змінити законодавство, визначивши підставою для припинення договору майнового страхування смерть страхувальника-фізичної особи. В такому разі залишок страхового платежу сплачується спадкоємцю, якому застраховане майно перейшло у спадщину після того як спадкоємець надасть свідоцтво про право на спадщину. Проте, такий підхід означав би, що майно не може бути під страховим захистом у періоді від дня смерті страхувальника до оформлення спадкоємцями спадщини, що може бути не вигідно як спадкоємцям (адже в даний період часу майно може бути пошкоджене чи втрачене і ніяким чином не можна застрахувати майно на цей час) так і страховику (немає можливості застрахувати майно та отримати страховий платіж). Тому варто залишити можливість щоб майно могло бути застрахованим і в період, коли страхувальник помер, а спадкоємці ще не оформили належним чином спадщину. При цьому, варто у законодавстві якісніше визначити момент переходу прав і обов'язків страхувальника до спадкоємців.

Спадкоємець, який постійно проживав разом із спадкодавцем на час відкриття спадщини, вважається таким, що прийняв спадщину, якщо протягом строку, встановленого статтею 1270 ЦКУ, він не заявив про відмову від неї, незалежно від часу прийняття спадщини вона належить спадкоємцеві з часу відкриття спадщини (ч.3,5 ст.1268 ЦКУ) [2]. Однак відсутність свідоцтва про право на спадщину не позбавляє спадкоємця права на спадщину (ч.3 ст.1296 ЦКУ) [2]. Таким чином, права і обов'язки страхувальника хоча і переходять до спадкоємців, але слід розмежувати, які саме права і обов'язки і з якого часу можуть бути реалізовані (виконані) спадкоємцями, оскільки право розпорядження майном виникає після оформлення успадкованого права власності у встановленому законом порядку. Розглянемо декілька ситуацій: страховий випадок настав до смерті страхувальника, страховий випадок настав після смерті страхувальника, страховий випадок не настав в період дії договору майнового страхування.

Якщо по договору майнового страхування настав страховий випадок до дати смерті страхувальника, то невиплачена сума страхового відшкодування включається до складу спадщини та успадковується на загальних підставах. При цьому (якщо за умовами договору майнового страхування з настанням страхового випадку договір не припинив свою дію) договір продовжує свою дію і питання переходу прав та обов'язків страхувальника до спадкоємців розглянуто в наступних пунктах.

Якщо по договору майнового страхування настав страховий випадок після смерті страхувальника чи одночасно (наприклад, страхувальник загинув внаслідок пожежі у застрахованому від пожежі будинку), то спадкоємці повинні вчинити дії, які мав би вчинити страхувальник (повідомити про подію, яка має ознаки страхового випадку, вжити заходи для збереження застрахованого майна чи мінімізації збитку, сприяти страховику у проведенні страхового розслідування тощо), при цьому страхове відшкодування спадкоємці можуть отримати після оформлення успадкованого права власності на застраховане майно.

Потребує законодавчого врегулювання визначення моменту, з якого настає обов'язок у спадкоємця вчиняти дії, передбачені договором майнового страхування, адже якщо визначати часом отримання свідоцтва на спадщину, то це погіршує становище страховика, який не може тривалий час проводити страхове розслідування події, яка має ознаки страхового випадку та настала в шестимісячний період після смерті страхувальника. Якщо визначати часом прийняття спадщини, то у разі, якщо спадкоємець не вчинить дій, визначених договором у встановлені у договорі строки – це може стати підставою для відмови у здійсненні страхової виплати.

Прогалина у законодавстві щодо моменту набуття спадкоємцями прав та обов'язків страхувальника за договором майнового страхування змушує суди надавати відповіді на питання. Так, у судовій справі №287/1/16-ц. (страховик відмовив у виплаті страхового відшкодування, оскільки спадкоємець не надав свідоцтва на право на спадщину) Верховний Суд прийшов до висновку, що «...Доводи касаційної скарги про не надання позивачем доказів на підтвердження майнового інтересу щодо пошкодженого майна, а саме, свідоцтва про право на спадщину, не узгоджуються з матеріалами справи, оскільки матеріальний закон пов'язує набуття статусу спадкоємця не з отриманням свідоцтва про право на спадщину, а з подачею заяви про прийняття спадщини...» [3].

Виходячи з таких міркувань, до спадкоємця переходять права і обов'язки після його волевиявлення прийняти спадщину (чи відсутності бажання відмовитись від спадщини – ч.3 ст.1268 ЦКУ). Дана позиція є дискусійною з огляду на те, що на час подачі заяви про прийняття спадщини ще невідоме коло осіб, які можуть прийняти спадщину. Тому зарано реалізовувати спадкоємцю свої права, оскільки інші спадкоємці, які можуть виявитись пізніше, можуть мати іншу думку щодо реалізації свого права на застраховане майно та не уповноважували інших спадкоємців діяти від їхнього імені.

Спадкоємці, які мають бажання припинити дію договору страхування та отримати частину страхового платежу (якщо притримуватись логіки

Верховного Суду) можуть реалізувати своє право після подачі заяви про прийняття спадщини, але дана позиція спірна з огляду на вищезазначене.

Якщо по договору майнового страхування страховий платіж сплачувався частинами і на час смерті страхувальника залишився несплачений черговий страховий платіж, строк сплати якого ще не настав, то спадкоємці, які не мають бажання мати застраховане майно не вчиняють жодних дій і страховий захист закінчиться. Неврегульованим лишається питання, чи можуть спадкоємці, які бажають щоб майно було застраховане, вносити страховий платіж, якщо вони прийняли спадщину але ще не отримали свідоцтво про право на спадщину. Виходячи з позиції Верховного Суду, можуть, але така позиція є спірною, хоча б з огляду на те, що особа, яка подавши заяву прийняла спадщину, будучи спадкоємцем першої черги, навряд чи зможе її успадкувати якщо на 6-му місяці від дня смерті страхувальника інша особа заявить про своє право прийняти цю ж спадщину, надавши заповіт на застраховане майно (як виняток може успадкувати частину, якщо є право на обов'язкову частку).

Дані питання потребують законодавчого врегулювання та подальших наукових досліджень.

Література:

1. Про страхування : Закон України від 07 березня 1996 р № 85/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 11.12.2020)
2. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435- IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 11.12.2020)
3. Постанова від 12 вересня 2018 р. у справі №287/1/16-ц / Верховний Суд. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76536134> (дата звернення 11.12.2020)